

**SÍŤ SLUŽEB PRIMÁRNÍ PREVENCE
V RESORTECH ŠKOLSTVÍ, ZDRAVOTNICTVÍ
A PREVENCE KRIMINALITY**

Zpracovala:

**PhDr. Lenka Skácelová
Bc. Tereza Kaufová**

Přehled služeb a kompetencí v oblasti primární prevence nese celou řadu úskalí, která vyplývají ze samotného školního prostředí pro poskytování programů primární prevence, včasnou pomoc a systém řešení výskytu různých typů rizikového chování cílových skupin žáků.

Předpokladem pro komunikaci poskytovatelů programů PP se školami bylo zavedení nové terminologie členění primární prevence na úrovni všeobecné, selektivní a indikované, proces obnovených certifikací programů primární prevence dle nových a schválených *Standardů odborné způsobilosti poskytovatelů programů školské primární prevence rizikového chování* (od září 2013). Do procesu ověření kvality programů v primární prevenci tak mohou nově vstupovat poskytovatelé z různého prostředí a resortních systémů napříč celým spektrem prevence rizikových projevů chování. Druhým faktem je poměrně malá propojenost a spolupráce jednotlivých resortů majících svůj zavedený koordinační systém primární prevence, což se v praxi u poskytovatelů těchto služeb samozřejmě promítá v jeho důsledném respektování.

Můžeme také potvrdit, že převážná část programů primární prevence je zaměřena na cílovou skupinu žáků základních a středních škol. Další cílové skupiny např. rodičovská veřejnost, občanská veřejnost (primárně preventivní programy v komunitě), jsou téměř ojedinělé. S tím souvisí i malý zájem o poskytování preventivních programů v potenciálně rizikových prostředích mimo běžnou pracovní dobu poskytovatelů, např. v nočních klubech, na diskotékách aj.

Také chybí zaměření na další cílové skupiny v prostředí primární prevence obecně – na dospělou populaci, starší generaci prarodičů, kteří mají blízký vztah k cílové skupině svých vnoučat a mají tak zásadní možnost předcházet jejich případné rizikivosti v chování. Patří sem i nedostatečné zavedení prvků (forem) prevence v masmédiích.

Slabým, ale poměrně zásadním článkem systému školské prevence se může jevit i další cílová skupina pedagogů – pedagogů obecně. Učitelé nejsou z různých důvodů dostatečně připraveni do praxe na skutečnost, že se ve školním prostředí setkají s různými projevy rizikového chování, nedovedou tak využívat všeobecné prvky prevence pro předcházení rizikivosti v chování žáků. Soustředí se až na vzniklé situace. Volí raději přístup „ať to splní někdo za nás“ (ŠMP, NNO, rodiče, vedení školy apod.).

Rovněž můžeme zaznamenat v koordinaci i poskytování primárně preventivních programů určitou vícekolejnost. Ta je dána jednak historicky a také nízkou propojeností prevence na meziresortní úrovni. Stávající systémy PP v rezortech jsou samozřejmě v koncepční rovině plně kompatibilní, ale určité existující rozpory mající své kořeny v nedůsledném používání zastaralé či chybné terminologie a v nedostatečné komunikaci mezi resorty. Proto způsobují ne vždy správnou aplikaci výchozích teoretických konceptů.

Definice služeb

VYSVĚTLENÍ VYBRANÝCH POJMŮ

Primární prevence - předcházení vzniku rizikového chování u osob, u kterých se ještě rizikového chování neobjevilo. Např. předcházení užití návykových látek u osob, které dosud nebyli s drogou v kontaktu (Gallá et al., 2005). Snahou primární prevence je zamezit, nejvyššímu počtu osob, aby se u nich výraznější projevy rizikového chování vůbec objevily (MŠMT, 2010).

Rizikové chování - za rizikové můžeme označit takové chování, jehož důsledky vedou k prokazatelnému **nárůstu sociálních, zdravotních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost**. Pojem rizikové chování nahrazuje, již dříve používaný termín sociálně patologické jevy. Termín sociálně patologické jevy je v jistých oblastech stigmatizující, normativně laděný a především klade důraz na skupinovou/společenskou normu. Vzorce rizikového chování jsou tedy soubor fenoménů, jejichž existenci a důsledky je možné vědecky zkoumat a ovlivnit preventivními a léčebnými intervencemi (Miovský et al., 2010).

Základním principem primární prevence rizikového chování u žáků je výchova k předcházení a minimalizaci rizikových projevů chování, výchova ke zdravému životnímu stylu, k rozvoji pozitivního sociálního chování a rozvoji psychosociálních dovedností a zvládnání zátěžových situací osobnosti. Cílem zabránit výskytu rizikového chování v daných oblastech, nebo co nejvíce omezit škody působené jejich výskytem mezi žáky. (metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve škole a školských zařízeních MŠMT ČR č.j.:21291/2010-28 od 1.11.2010 (přílohy upravované a doplňované od 1.1.2012) 22 příloh, další platné Metodické pokyny MŠMT/ www.msmt.cz/

Primární prevence se dále dělí na **nespecifickou a specifickou** primární prevenci.

Nespecifická primární prevence - aktivity nespecifické prevence nejsou cíleně zaměřeny na prevenci rizikového chování. Nerozvíjí specifické dovednosti, znalosti a postoje, které jsou potřebné k předcházení rizikového chování, ale souvisí s výchovou ke zdravému životnímu stylu, k osvojení pozitivního sociálního chování a rozvoji osobnosti, trávení volného času.

Specifická primární prevence se přímo zaměřuje na předcházení vzniku některé z konkrétních forem rizikového chování. Programy a aktivity specifické prevence jsou tedy přímo cíleny na určité konkrétní dovednosti, postoje, znalosti. A měly by být formulovány v preventivním programu školy.

Specifickou primární prevenci dělíme na tři úrovně (Gallá et al., 2005):

- **Všeobecná** - je zaměřena na běžnou populaci dětí a mládeže bez rozdělování na více či méně rizikové skupiny, bere ohled pouze na její věkové složení a případná specifika daná například sociálními nebo jinými faktory. Programy jsou určeny pro větší počet osob (třída či menší sociální skupina).
- **Selektivní** - se zaměřuje na skupiny osob, u kterých jsou ve zvýšené míře přítomny rizikové faktory podstatné pro vznik a vývoj různých forem rizikového chování, to znamená, že jsou ve větší míře ohrožené než jiné skupiny populace. Pracuje se zde pouze s menšími skupinami či jednotlivci.

- **Indikovaná** - je zaměřena na jedince, kteří jsou ve větší míře vystaveni působení rizikových faktorů nebo se u nich již vyskytly projevy rizikového chování. Podstatou je podchytit problém co nejdříve, posoudit ho a vyhodnotit potřebnost specifických intervencí a ihned je zahájit.

Efektivní primární prevence – kontinuální a komplexní programy, interaktivní programy v menších skupinách, vytváření dobrého klimatu ve třídě a skupině, především programy pomáhající odolávat žákům sociálnímu tlaku zaměřené na zkvalitnění komunikace, osvojování a rozvoj sociálně emočních dovedností a kompetencí, konstruktivní zvládání konfliktů a zátěžových situací, odmítání legálních a nelegálních návykových látek, zvyšování zdravého sebevědomí a sebehodnocení, posilování odvahy, stanovování realistických cílů, zvládání úzkosti a stresu apod. Principy efektivní a vyhodnotitelné prevence jsou založeny na soustavnosti a dlouhodobosti, aktivitě, přiměřenosti, názornosti, uvědomělosti.

Neúčinná primární prevence:

- a) zastrasování a triviální přístup: „prostě řekni ne“, citové apely, pouhé předávání informací, samostatně realizované jednorázové akce, potlačování diskuse, stigmatizování a znevažování osobních postojů žáka/studenta, přednášky, pouhé sledování filmu, besedy s bývalými uživateli (ex-usery) na základních školách, nezapojení žáků/studentů do aktivit a nerespektování jejich názorů, politiku nulové tolerance na škole a testování žáků jako náhražku za kontinuální primární prevenci.
- b) hromadné kulturní či sportovní aktivity nebo návštěva historických a kulturních památek, by měly být pouze doplňkem, na který by měla vždy navazovat diskuse v malých skupinkách.

Sekundární prevence - předcházení vzniku, rozvoji a přetrvávání rizikového chování u osob, které jsou rizikovými projevy chování ohroženy nebo jsou jim vystaveny. Např. předcházení vzniku a rozvoji závislosti u osob, které drogu určitou dobu užívají (Gallá et al., 2005)

Terciární prevence - předcházení zdravotním nebo sociálním problémům v důsledku rizikového chování. Kupříkladu předcházení vážnému, trvalému zdravotnímu nebo sociálnímu poškození v souvislosti s užíváním drog

Školská linie prevence

Obecný přehled poskytovatelů.

Jsou to **státní organizace** a jejich programy (převážně v resortech MŠMT, MZ, MV a MPSV).

Nestátní neziskové organizace (dále jen NNO) jde o takové organizace, které jsou institucionalizovány, odděleny od státní správy, nerozdělují zisk, jsou samosprávné a dobrovolné.

Dle právního statutu se jedná nejčastěji o **zapsané spolky, centra, obecně prospěšné společnosti a církevní právnické osoby**. S těmito typy organizací se také nejčastěji setkáváme v praxi.

Současná úloha NNO ve službách primární prevence je nezastupitelná. S NNO se můžeme potkat při realizaci programů prevence speciální či indikované, event. v realizaci takových programů, které programy všeobecné primární prevence vhodně doplňují a oživují.

Základní východiska školské primární prevence rizikového chování

Školská primární prevence rizikového chování představuje velmi široké spektrum programů. Zdaleka ne všechny programy je možné provádět plošně a se všemi cílovými skupinami.

Za školskou specifickou primární prevencí rizikového chování (dále také „specifickou prevencí“) považujeme takové intervence a programy, které jsou úzce zaměřeny na definované oblasti rizikového chování a s tím spojené fenomény.

Za prevenci rizikového chování považujeme jakékoli typy výchovných, vzdělávacích, zdravotních, sociálních či jiných intervencí směřujících k předcházení výskytu rizikového chování, zamezujících jeho další progresi, zmírňujících již existující formy a projevy rizikového chování nebo pomáhajících řešit jeho důsledky.

V nejužším pojetí řadíme do základních typů rizikového chování:

- a) záškoláctví,
- b) šikanu a extrémní projevy agrese,
- c) extrémně rizikové sporty a rizikové chování v dopravě,
- d) rasismus a xenofobii,
- e) negativní působení sekt,
- f) sexuální rizikové chování,
- g) závislostní chování (adiktologie).

V širším pojetí pak k těmto sedmi oblastem zařazujeme další okruhy, které se z hlediska výskytu v populaci začínají stávat velkými ohnisky pro preventivní práci, ale které nelze jednoznačně zahrnout do konceptu rizikového chování:

- h) okruh poruch a problémů spojených se syndromem týraného a zanedbávaného dítěte,
- i) spektrum poruch příjmů potravy.
- j) další doporučení/ celkem 22/

Věkové kritérium

Věkové kritérium diferencuje populaci do celkem šesti cílových skupin. Hranice mezi těmito skupinami reflektují jak významné vývojově-psychologické periody, tak také současný systém věkového členění cílové populace ve školách a školských zařízeních a nakonec i důležité věkové hranice dané zákonem (hranice trestní odpovědnosti atd.).

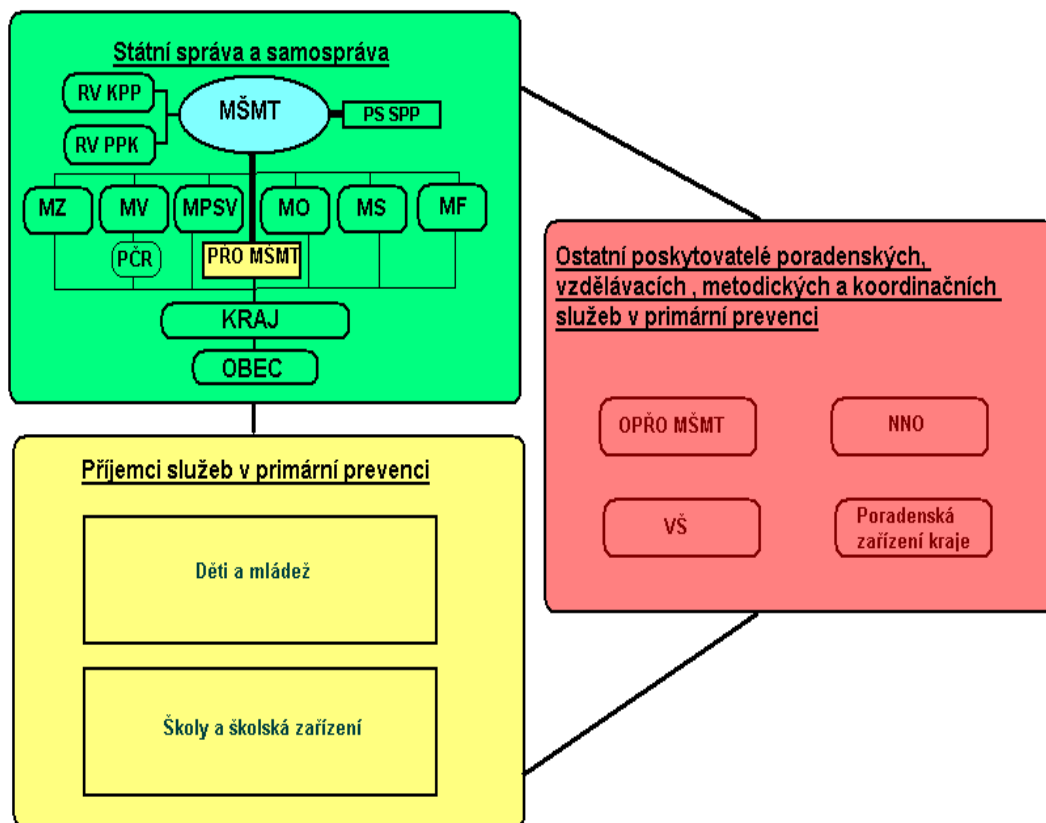
- a) Předškolní věk (3-6 let).
- b) Mladší školní věk (6-12 let).
- c) Starší školní věk (12-15 let).
- d) Mládež (15-18 let).
- e) Mladí dospělí (18-26 let).
- f) Dospělá populace (nad 26 let).

Kritérium náročnosti

Kritérium náročnosti diferencuje cílovou populaci dle ověřitelné a ve vztahu k rizikovému chování relevantní míry sociální a zdravotní zátěže.

- a) Nezasažená populace bez výrazné zdravotně-sociální zátěže.
- b) Nezasažená populace s výraznou zdravotně-sociální zátěží.
- c) Zasažená populace bez výrazné zdravotně-sociální zátěže.
- d) Zasažená populace s výraznou zdravotně-sociální zátěží.
- e) Zasažená populace s výraznou zdravotně-sociální zátěží s výrazným podílem aktuálních komplikujících faktorů nesouvisejících s daným typem rizikového chování.
- f) Zasažená populace s výraznou zdravotně-sociální zátěží s výrazným podílem aktuálních komplikujících faktorů souvisejících s daným typem rizikového chování

**Schematické vyjádření koordinační role MŠMT
v systému prevence rizikového chování ve školství**

Vysvětlivky k použitým zkratkám:

RVKPP	Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky
RVPPK	Republikový výbor pro prevenci kriminality
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
PŘO	Přímo řízené organizace MŠMT
OPŘO	Ostatní přímo řízené organizace MŠMT*
PS SPP	Pracovní skupina specifické primární prevence
MO	Ministerstvo obrany
MV	Ministerstvo vnitra
MZ	Ministerstvo zdravotnictví
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MF	Ministerstvo financí
MS	Ministerstvo spravedlnosti
NNO	Nestátní neziskové organizace
VŠ	Vysoká škola

Ve výše uvedeném schématu školní prevence na **celonárodní horizontální úrovni** koordinačního rámce školské prevence má prioritní postavení MŠMT.

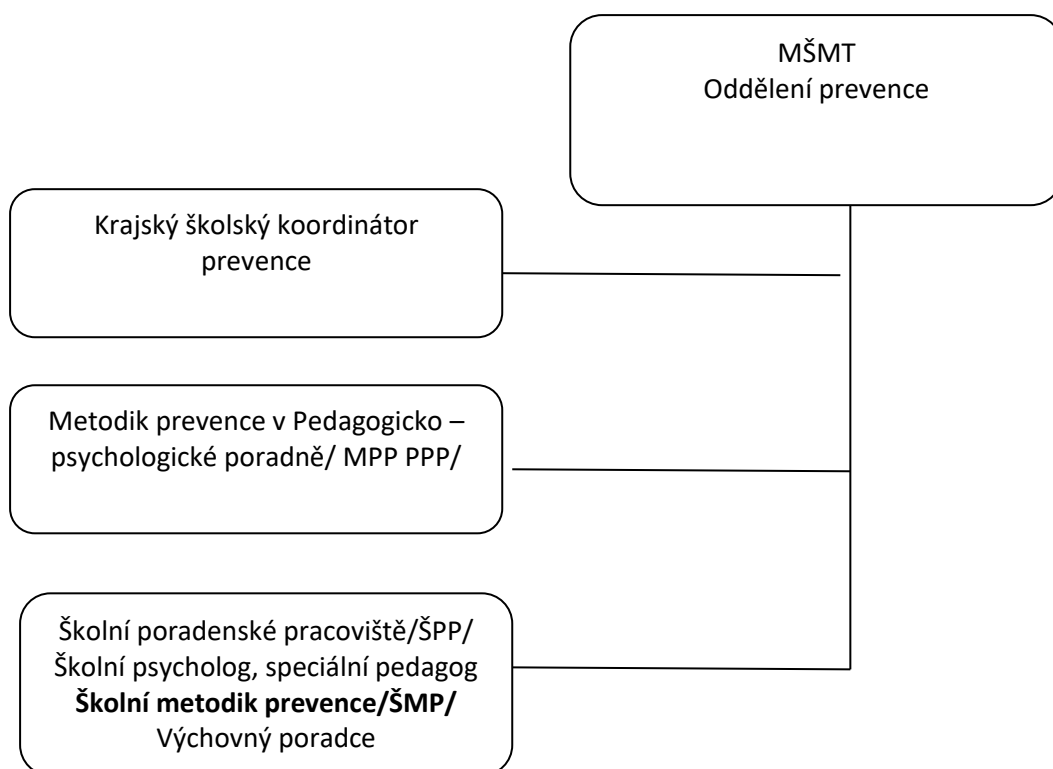
Spolupracuje s **věcně příslušnými resorty** (především s MZ, MV, MPSV, MO) a **nadresortními orgány** (Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky (RVKPP) při Úřadu vlády a Republikovým výborem prevence kriminality při Ministerstvu vnitra – v těchto orgánech jsou zastoupeny všechny věcně příslušné resorty).

Spolupráce na této úrovni je do značné míry dána dobrovolností a ochotou jednotlivých resortů. V rámci této horizontální úrovně byly ustanoveny při MŠMT pracovní skupiny (např. Pracovní skupina prevence kriminality, Pracovní skupina specifické primární prevence) složené ze zástupců věcně příslušných resortů, krajů, akademické obce, nestátních neziskových organizací, školských poradenských zařízení, vysokých škol, přímo řízených organizací ministerstva a vybraných odborníků na danou problematiku. Cílem je spolupráce, sjednocení přístupů a koordinace činností v dané oblasti napříč resorty.

Na vertikální úrovni MŠMT metodicky vede a koordinuje síť školských koordinátorů tvořenou krajskými školskými koordinátory prevence (pracovníci odboru školství, mládeže a tělovýchovy krajských úřadů), metodiky prevence (pracovníci pedagogicko – psychologických poraden) a školními metodiky prevence (vybraní pedagogové ve školách a školských zařízeních).

MŠMT má v oblasti školní prevence rizikového chování klíčovou roli v její koordinaci a plní několik důležitých úkolů:

- vytváření klíčových koncepčních dokumentů
- formulování strategií pro dané oblasti
- stanovení priorit na budoucí období
- podpora vytváření vazeb a struktury subjektů realizujících či spolupodílejících se na vytýčených prioritách
- podpora vytváření materiálních, personálních a finančních podmínek nezbytných pro vlastní realizaci prevence ve školství

Kompetence jednotlivých článků vertikální úrovně systému primární prevence MŠMT:

MŠMT

- a) v návaznosti na schválené vládní dokumenty z oblasti primární prevence rizikového chování u žáků zpracovává příslušný koncepční materiál resortu na dané období - akční plán, metodicky podporuje a koordinuje problematiku primární prevence,
- b) vytváří podmínky pro realizaci resortního systému prevence na národní úrovni v oblasti metodické a legislativní,
- c) každoročně vyčleňuje resortní finanční prostředky na specifickou primární prevenci rizikového chování, podílí se na certifikačním procesu a podporuje zejména kvalitní certifikované programy,
- d) vytváří internetový informační komunikační systém odborně garantovaný MŠMT,
- e) rozvíjí spolupráci v oblasti primární prevence na horizontální (meziresortní úrovni), má zřízen poradní orgán Výbor pro koordinaci primární prevence; na vertikální úrovni má zřízen Výbor krajských školských koordinátorů prevence, dále spolupracuje s nadresortními orgány zejména s Úřadem vlády, Rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky a Republikovým výborem pro prevenci kriminality Ministerstva vnitra,
- f) dále spolupracuje s odbornou veřejností – nestátním neziskovým sektorem, pedagogickými fakultami, odbornými fakultami VŠ ČR (zejména Klinika adiktologie 1.LF Psychiatrické kliniky UK Praha), Asociací krajských školských koordinátorů prevence, pedagogicko-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče a dalšími subjekty a institucemi primární prevencí se zabývajících,
- g) koordinuje resortní činnost a spolupracuje s přímo řízenými organizacemi, jakými jsou Výzkumný ústav pedagogický, Institut pedagogicko-psychologického poradenství, Národní institut pro další vzdělávání a Národní institut dětí a mládeže, v oblasti primární prevence a efektivně využívá jejich odborného potenciálu v oblasti metodické, vzdělávací, výzkumné, v oblasti kontrolní využívá odborný potenciál České školní inspekce,
- h) metodicky podporuje krajské školské koordinátory prevence a rozvíjí spolupráci v krajích.

Krajský úřad – zahrnuje krajské úřady i Magistrát hl. m. Prahy (dále jen „KÚ“)

- a) koordinuje činnosti jednotlivých institucí systému prevence v resortu školství, mládeže a tělovýchovy na krajské úrovni a zajišťuje naplňování úkolů a záměrů obsažených ve Strategii prevence rizikového chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy,
- b) v rámci organizační struktury krajského úřadu pověřuje vhodného pracovníka funkcí ”krajského školského koordinátora prevence”
- c) vytváří podmínky pro realizaci preventivních programů ve školách svého regionu a věcně kontroluje jejich plnění
- d) v rámci koncepce školské politiky a své pravomoci zřizuje pedagogicko-psychologické poradny¹ (dále jen PPP), zajišťuje financování metodiků prevence PPP.

Krajskému úřadu se doporučuje každoročně vyčleňovat z jeho rozpočtu finanční prostředky určené výhradně na specifickou primární prevenci a rozlišit při statistických

¹ § 35 odst. 2 písm. j) zákona č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení) a § 116 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů).

sběrech dat aktivity specifické prevence všech návykových látek (alkohol, tabák a nelegální drogy) a prevence dalšího rizikového chování.

Krajský školský koordinátor prevence

- a) za účelem koordinace činností realizovaných v rámci krajské koncepce prevence spolupracuje především s krajským protidrogovým koordinátorem, koordinátorem romské problematiky a krajským manažerem prevence kriminality, pracovníky OSPOD a odboru zdravotnictví KÚ; spolu s nimi a s dalšími subjekty podílejícími se na prevenci v rámci kraje se aktivně účastní vytváření a zdokonalování krajské koncepce prevence nebo krajské strategie na příslušné období, prosazuje přitom naplňování úkolů a záměrů obsažených ve Strategii MŠMT a Akčním plánu realizace strategie prevence rizikového chování,
- b) monitoruje situaci ve školách v regionu z hlediska podmínek pro realizaci preventivních programů a navazujících aktivit v oblasti prevence,
- c) metodicky vede a spolupracuje s metodiky prevence v pedagogicko-psychologických poradnách zřizovaných krajem při koordinaci preventivních aktivit škol v rámci kraje a participuje na zajišťování pracovních porad (seminářů) pro školní metodiky prevence, kteří ve školách v kraji působí, spolupracuje a metodicky podporuje školská zařízení zřizovaná krajem,
- d) shromažďuje informace o realizaci preventivních programů a o realizaci dalších preventivních, kontrolních a represivních opatření v oblasti rizikového chování ve školách a školských zařízeních na území kraje;
- e) provádí kontrolu naplňování preventivních programů a připravuje jejich vyhodnocení, využívá získané informace pro návrhy inovací v krajské koncepci a programu prevence a prostřednictvím Rady kraje předkládá souhrnné informace MŠMT,
- f) sumarizuje návrh na financování preventivních programů a dalších aktivit v oblasti prevence ze státních zdrojů.
- g) vytváří závěrečnou kvalitativní a kvantitativní zprávu za oblast prevence rizikového chování v rámci kraje, ve spolupráci s krajským protidrogovým koordinátorem, zprávu zasílá každoročně na MŠMT,

Metodik prevence v pedagogicko-psychologické Metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně (dále PPP)

- a) zajišťuje za PPP specifickou prevenci rizikového chování a realizaci preventivních opatření v oblasti územní působnosti vymezené krajským úřadem podle odstavce
- b) zajišťuje koordinaci a metodickou podporu školních metodiků prevence², organizuje pro ně pravidelné pracovní porady (semináře) a poskytuje jim individuální odborné konzultace,
- c) na žádost školy a školského zařízení pomáhá ve spolupráci se školním metodikem prevence a dalšími pedagogickými pracovníky řešit aktuální problémy související s výskytem rizikového chování,
- d) udržuje pravidelný kontakt se všemi institucemi, organizacemi a subjekty, které se v kraji v prevenci angažují,
- e) spolupracuje s krajským školským koordinátorem prevence zejména při vypracovávání podkladů pro výroční zprávy či jiná hodnocení a při stanovování priorit v koncepci preventivní práce ve školství na úrovni kraje,
- f) pečuje o svůj odborný rozvoj formou dalšího vzdělávání v problematice specifické prevence,
- g) minimální rozsah činnosti metodika prevence v PPP je 0,5 úvazku, doporučený rozsah činnosti je plný úvazek³.

² § 5 odst. 3 písm. e) vyhlášky Č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů.

h) má VŠ vzdělání.

Ředitel školy a školského zařízení

Je přímo zodpovědný za prevenci a za řešení zjištěných projevů rizikových forem chování. Vytváří podmínky pro předcházení rozvoje rizikového chování zejména

- a) zabezpečením poskytování poradenských služeb ve škole se zaměřením na primární prevenci rizikového chování, koordinací tvorby, kontrolou realizace a pravidelným vyhodnocováním preventivního programu školy⁴,
- b) zapracováním do školního řádu a vnitřního řádu řešením aktuálních problémů souvisejících s výskytem rizikového chování ve škole⁵,
- c) jmenováním školního metodika prevence, pedagogického pracovníka, který má pro výkon této činnosti odborné předpoklady, kvalifikaci, případně mu zajistí podmínky ke studiu k nezbytnému výkonu specializovaných činností v oblasti prevence rizikového chování⁶,
- d) pro systematické další vzdělávání školního metodika v oblasti specifické primární prevence⁷ a pro činnost školního metodika s žáky a zákonnými zástupci nezletilých žáků ve škole,
- e) podporou týmové spolupráce školního metodika, výchovného poradce, školního psychologa/školního speciálního pedagoga, třídních učitelů a dalších pedagogických pracovníků školy při přípravě, realizaci a vyhodnocování Preventivního programu⁸,
- f) spoluprací s metodikem prevence v PPP a s krajským školským koordinátorem prevence,
- g) podporou aktivit příslušného obecního úřadu zaměřených na rozvoj zdravého životního stylu
- h) monitorováním a vyhodnocováním realizace Preventivního programu a realizace dalších opatření, ve školním řádu a vnitřním řádu musí být popsána kontrolní a sankční opatření v oblasti rizikového chování ve škole.
- i) **Zodpovídá za bezpečné podmínky pro výchovně - vzdělávací činnost na škole a zodpovídá v této souvislosti za zpracování Školního řádu, Preventivní strategii školy, preventivní program školy, zřízení školního poradenského pracoviště a jeho funkčnost v kompetencích jeho jednotlivých členů, za zpracování Krizových plánů v postupech školy k výskytu jednotlivým typů rizikového chování. Dále nastavuje funkční, smysluplnou komunikaci směrem od školního poradenského pracoviště směrem k vedení školy, k třídním učitelům a cílovým skupinám žáků a zákonných zástupců.**

Školní metodik prevence /ŠMP/

Standardní činnosti školního metodika prevence jsou vymezeny příslušným právním předpisem.⁹

Standardní činnosti školního metodika prevence

³ § 5 odst. 3 písm. e) vyhlášky Č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů.

⁴ § 18 písm. c) zákona č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů, § 5 odst. 3 a § 29 odst. 1 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

⁵ § 7 odst. 2 písm. b) vyhlášky Č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů.

⁶ § 7 odst. 1 vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, § 9 odst. 1 písm. c) a odst. 2 vyhlášky č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků.

⁷ § 24 odst. 3 zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů.

⁸ § 7 odst. 1 vyhlášky Č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů.

⁹ příloha č. 3/II vyhlášky Č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů.

Třídní učitel (ve vztahu k primární prevenci):

- a) spolupracuje se školním metodikem prevence při zachycování varovných signálů¹⁰, podílí se na realizaci Preventivního programu a na pedagogické diagnostice vztahů ve třídě,
- b) motivuje k vytvoření vnitřních pravidel třídy, která jsou v souladu se školním řádem, a dbá na jejich důsledné dodržování (vytváření otevřené bezpečné atmosféry a pozitivního sociálního klimatu ve třídě); podporuje rozvoj pozitivních sociálních interakcí mezi žáky třídy,
- c) zprostředkovává komunikaci s ostatními členy pedagogického sboru a je garantem spolupráce školy se zákonnými zástupci nezletilých žáků třídy,
- d) získává a udržuje si přehled o osobnostních zvláštностech žáků třídy a o jejich rodinném zázemí.

Školní psycholog má v legislativě ukotveny standardní činnosti (související s tématem primární prevence rizikového chování):

- *Diagnostika při výukových a výchovných problémech žáků.*
- *Zjišťování sociálního klimatu ve třídě.*
- *Koordinace preventivní práce ve třídě, programů pro třídy apod.*
- *Konzultace se zákonnými zástupci při výukových a výchovných problémech dětí.*

Školní psycholog koordinuje poradenské služby poskytované ve škole (tj. výchovný poradce, školní metodik prevence, třídní učitel) a preventivní práci se třídou.

Poskytovatelé programů primární prevence:

1. školy pro předškolní, základní, střední, vyšší odborné vzdělávání a instituce zajišťující některé jiné vzdělávání (zájmové, sportovní a umělecké vzdělávání),
2. školská poradenská zařízení (tj. pedagogicko-psychologické poradny a speciálně pedagogická centra, dále jen „PPP“ a „SPC“),
3. školská zařízení - školní družiny a školská zařízení pro výkon ústavní výchovy (dále jen „ÚV“) a ochranné výchovy (dále jen „OV“) (zejm. diagnostické ústavy) a školská zařízení pro preventivně výchovnou péči (tj. střediska výchovné péče, dále SVP),
4. NNO
5. Městská policie
6. Policie ČR
7. SZÚ, KHS, Zdravotní ústavy
8. OSPOD
9. Pediatři, dětský klinický psycholog, dětský psychiatr

Ad 1. Začlenění programů a témat primární prevence rizikového chování v působnosti škol a školských zařízení

Do školního vzdělávacího programu (ŠVP) vydaného ředitelem příslušné školy¹¹ je začleněna problematika prevence rizikového chování tak, aby se stala přirozenou součástí školních osnov a výuky jednotlivých předmětů a nebyla pojímána jako nadstandardní aktivita škol.

¹⁰ příloha č. 3/II vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních – poradenské činnosti odst. 2.

¹¹ § 5 odst. 3 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

Každá škola vytváří **Preventivní program školy**, který:

- a) je preventivním programem školy a školského zařízení,
- b) je součástí školního vzdělávacího programu, který vychází z příslušného rámcového vzdělávacího programu, popř. upravovaného přílohou.
- c) vychází z omezených časových, personálních a finančních investic se zaměřením na nejvyšší efektivitu,
- d) jasně definuje dlouhodobé, střednědobé a krátkodobé cíle,
- e) je naplánován tak, aby byl realizovatelným,
- f) je přizpůsobován kulturním, sociálním či politickým okolnostem i struktuře školy či specifické populaci jak v rámci školy, tak v jejím okolí, respektuje specifika ve školním prostředí,
- g) oddaluje nebo snižuje výskyt rizikového chování
- h) zvyšuje schopnost žáků a studentů činit informovaná a zodpovědná rozhodnutí,
- i) má dlouhotrvající vliv na změnu chování,
- j) pojmenovává problémy z oblasti rizikového chování dle čl. 1, odst. 1 a případné další rizikové projevy chování,
- k) pomáhá zejména těm jedincům, kteří pocházejí z nejvíce ohrožených skupin (minoritám, cizincům, dětem a žákům zdravotně či sociálně znevýhodněným) při ochraně jejich lidských práv,
- l) podporuje zdravý životní styl a usiluje o předávání vyvážených informací a dovedností.

Ad 2. Školská poradenská zařízení

Školské poradenské zařízení má podle platné legislativy spolupracovat s orgány sociálně-právní ochrany dětí (dále jen „OSPOD“) a orgány péče o mládež a rodinu, dále se zdravotnickými zařízeními či jinými orgány a institucemi (§ 116 školského zákona) a s odbornými pracovišti (vyhláška o poradenských službách). Zároveň koordinuje spolupráci mezi školami, orgány státní správy a samosprávy a metodikem preventivních aktivit v poradně.

Obsahem poradenských služeb nabízených **PPP** podle § 2 vyhlášky o poradenských službách je *„činnost přispívající zejména k prevenci a řešení výukových a výchovných obtíží, sociálně patologických jevů (zejména šikany a jiných forem agresivního chování, zneužívání návykových látek) ...“*.

Ad 3. Střediska výchovné péče (SVP)

Ve SVP jsou poradenské služby definovány jako *poradenská činnost zaměřená na předcházení vzniku sociálně patologických jevů, na řešení problémů vzniklých v důsledku poruch chování klienta a nežádoucích vlivů a odborná činnost zaměřená na podporu při začleňování klienta do společnosti* (§ 2 vyhlášky o vzdělávací péči).

SVP zajišťují prostřednictvím **psychologů, speciálních pedagogů a vychovatelů** mimo jiné preventivně výchovnou péči, která v sobě dle legislativy také zahrnuje:

- *výchovně vzdělávací činnost zaměřenou na předcházení poruchám chování nebo jejich nápravu a sociálně rehabilitační činnost,*

- *zpracování a realizaci cíleného speciálně pedagogického programu pro třídní kolektivy při předcházení a při řešení sociálně patologických jevů na podnět školy nebo školského zařízení.*

Středisko výchovné péče spolupracuje se školami, z nichž se rekrutují jejich klienti, se školskými poradenskými zařízeními na území své působnosti (tj. jak s PPP, tak i v případě nutnosti se speciálními pedagogickými centry (SPC) a s organizacemi podílejícími se na prevenci rizikového chování. SVP poskytuje rovněž metodickou podporu školám a školským zařízením.

Diagnostický ústav prostřednictvím pověřeného odborného pracovníka metodicky vede, koordinuje a ověřuje činnosti v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy (dále jen zařízení pro výkon ÚV, OV) ve svém územním obvodu

Diagnostický ústav zajišťuje podle potřeby, nejméně však dvakrát v kalendářním roce, činnost odborného pracovníka diagnostického ústavu v zařízeních ve svém územním obvodu za účelem metodického vedení, koordinace a ověřování účelnosti postupu a výsledků výchovné péče (§ 8 odst. 2 zákona o výkonu ústavní výchovy).

Ad 4. Programy primární prevence poskytované NNO

Jsou velmi různorodé tematicky, obsahově i s ohledem na typ zvoleného PP programu. Většinou jsou poskytovány programy všeobecné specifické PP dlouhodobého komplexního typu, kdy lektori vstupují do škol opakovaně během jednoho školního roku do každého ročníku s určitou časovou dotací. Nejvíce programů je zaměřeno na cílovou skupinu žáků 2. stupně ZŠ. Ojedinele se setkáváme s programy pro žáky MŠ a 1. stupně ZŠ. Cílová skupina žáků SŠ je oslovena velmi sporadicky. Můžeme konstatovat, že pro tuto skupinu je prioritní typ selektivního primárně preventivního programu.

Ad 5. Programy primární prevence Městské policie

Ad 6. Policie ČR

Ad 7. Státní zdravotní ústav

Ad 8. Orgán sociálně - právní ochrany dětí

OSPOD do oblasti primární prevence vstupuje spíše **jako partner** pro realizátory určitých specifických selektivních či indikovaných programů primární prevence na místní úrovni.

Ad 9. Pediatri, dětský klinický psycholog, dětský psychiatr

Mohou na místní úrovni zajišťovat typ monotematického jednorázového preventivního programu, mohou také vystupovat jako partneři při konkrétních indikovaných či selektivních programech primární prevence (školské i zdravotnické).

1. Literatura

- Mikulková, G., Běhouňková, L. Zpráva z obsahové analýzy právních dokumentů MŠMT z hlediska primární prevence rizikového chování. Klinika adiktologie, 2011.
- Miovský, M. a kol. Primární prevence rizikového chování ve školství. Praha: Sdružení SCAN, UK v Praze & Togga, 2010.
- Pavlas Martanová, V. a kol. Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů školské primární prevence rizikového chování. Praha: Togga, 2012.
- Štefunková, M., Šejvl, J. Základy prevence kriminality pro pedagogické pracovníky. Praha: Togga, 2012.
- www.prevence-info.cz
- www.msmt.cz
- www.mv.cz
- www.mz.cz
- www.mpsv.cz
- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání /školský zákon/, ve znění pozdějších předpisů
- Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních. Č.j. 21291/2010-28. Praha: MŠMT, 2012.
- Vyhláška č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních. MŠMT, 2005, 2016
- Využití právních opatření při řešení problémového chování žáků na školách MŠMT únor 2014
- Vyhláška 505/2006 Sb. K zákonu o sociálních službách
- Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, v platném znění
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů